

Ивана Перковић

ivanaperkovic@fmu.bg.ac.rs

Сања Ранковић

sanjaetno@gmail.com

Марија Јовић

marija.jovic@fon.bg.ac.rs

Могућности нетнографског истраживања корисника Јутјуб платформе оријентисаних на српску музичку баштину

Апстракт:

Нетнографија је методологија која је се заснива на учешћу и активностима корисника друштвених медија и омогућава анализу реакција корисника на различите форме објава. У студијама објављеним до сада, нетнографија је пронашла своју широку примену у различитим областима, али нису пронађени подаци о нетнографији у области српске музичке баштине. У овом раду, представљена је нетнографија корисника Јутјуб платформе, при чему су анализиране реакције корисника на дела у области српске музичке баштине: *Литургију Св. Јована Златоустог* Стевана Стојановића Мокрањца и традиционалну песму *Саздаде се црни облак*. Резултати су показали да, поред великог броја лајкова, корисници реагују на наведена музичка дела различитим мишљењима, одговорима, утисцима и осећањима. Број реакција корисника, као и њихов тон, значајни су као повратна информација о уметницима, делима и интерпретацији. Такође, пружају се велике могућности анализе публице, с циљем бољег сегментирања и даљег позиционирања.

Кључне речи:

нетнографија, Јутјуб, српска музичка баштина, анализа коментара корисника, класификација коментара, *Литургија* Стевана Стојановића Мокрањца, традиционална песма „Саздаде се црни облак“.

Током протеклих готово петнаест година, почев од оснивања 2005, Јутјуб (Youtube) платформа за дељење видео садржаја незаобилазни је сегмент медијске панораме савременог доба. Са преко две милијарде корисника месечно у 2019. години, Јутјуб је друга по популарности друштвена платформа доступна путем интернета

(“Медији – YouTube” 2019), одмах „после” Фејсбука (Facebook). Преко Јутјуба свакодневно се гледа више од милијарду сати ви-део садржаја (“Медији – YouTube” 2019). Као савремена форма масовне „партиципаторне културе”, која омогућава постављање видео снимака и укључивање гледалаца/корисника као коаутора, коментатора, критичара, иницијатора дискусија и дебата и сл, ова платформа је покренула другачије разумевање и концептуализацију медија, иницирајући и фундаменталну промену начина конзумирања видео садржаја (Gannes 2009). Рапидни развој дигиталних технологија, али и финансијски све доступнија опрема за снимање, продукцију и постпродукцију отворили су нове могућности за кориснике, који сада могу самостално да креирају, деле са другима, заједнички стварају или коментаришу најразноврсније садржаје.

У првих неколико година постојања платформе, са тадашњим ограничењима у брзини протока информација на интернету, Јутјуб се показао као посебно погодан за „краће форме”, у трајању од три до пет минута, попут музичког видеа, форме која је, захваљујући свом дигиталном формату, нарочито подобна за компримовање, преузимање и емитовање преко интернета (интернет стриминг) (Edmond 2014). Управо захваљујући сопственој хибридној природи, у којој се медијске форме органски спајају са друштвеном интеракцијом, Јутјуб ће, између осталог, постати и један од најпопуларнијих извора за кориснике музичких садржаја (Schneider 2016). Примера ради, током 2011. године, најбројнија категорија на Јутјубу била је управо музика (Yu and Schroeder 2018), што речито сведочи о значају и позицији овог интернет сајта.

Иако примарно није колаборативно, већ пре индивидуално оријентисана (Burgess and Green 2013), најпознатија онлајн видео платформа нуди могућност коментарисања видео-снимака, како би корисници делили искуства и размењивали мишљења. Регистровани гледаоци могу да коментаришу прегледани видео или „канал”, тј. профил. Коментари после сваког видео-снимка имају облик дискусионог форума, дужина једног коментара ограничена је на 500 карактера, а особа која је поставила видео може укинути тј. „искључити” могућност коментарисања, одредити који корисници могу да остављају коментаре или које коментаре треба изменити/обрисати. Осим тога, корисници могу да „оцењују” коментаре, користећи симболе за одобравање или неодобравање (thumbs-up, thumbs-down buttons) (Madden, Ruthven, and McMenemy 2013).

Упркос популарности и масовном коришћењу, истраживања мишљења корисника музичких садржаја на Јутјуб платформи до

сада нису узела маха, макар не колико друга истраживања која се тичу везе између музике и Јутјуб платформе. Овде се мисли на истраживања медијске глобализације и глобалних друштвених медија (Mjos 2013), модела медијске потрошње (Sease and McDonald 2009) или истраживања података о музици (MIR – music information retrieval) (Downie 2003), да споменемо само неке. Међутим, анализе корисничких коментара, као што и Меден и сарадници исправно запажају, драгоцен су извор сазнања о реакцијама публике и корисника, и то не само у вези са одређеним снимком, већ и у ширим размерама (Madden, Ruthven, and McMenemy 2013). Без обзира на чињеницу да, како то поједина истраживања показују, број корисника који коментаришу музичке видео-снимке није велики (Thelwall, Sud, and Vis 2012) – будући да фокус платформе, како је већ споменуто, није на дискусијама нити је колаборативно оријентисан – коментари на Јутјуб платформи заправо сачињавају интересантан и ванредно користан репозиторијум ставова корисника огромних размера. Његовим истраживањем, отварају се могућности какве, до сада, нису постојале.

Као што је променило начине креирања, дистрибуције и слушања/конзумирања музике, онлајн окружење утицало је и на научно-истраживачке парадигме. Из методолошког угла, споменуто научно разматрање укључује се у нови истраживачки приступ који се налази у пољу онлајн етнографије, односно нетнографије. Тај, како га Веблен и Круз називају, „нови истраживачки жанр” (Veblen and Kruse 2017, 291) пружа могућности разматрања онлајн заједница како у јавном, тако и у приватном домену, истовремено активирајући теме етике онлајн истраживања и улоге истраживача у таквом поступку.

Виртуелна етнографија, дигитална етнографија, сајберетнографија, вебнографија, етнографска истраживања интернета или нетнографија сродни су појмови и односе се на истраживање виртуелних заједница (Veblen and Kruse 2017). Не улазећи, овом приликом, у дискусије термиолошке природе, у овом раду, нетнографски приступ разумемо, полазећи од дефиниција које је увео Козинец, имајући у виду маркетиншка истраживања и истраживања корисника (Kozinets 2009). Иако је примарно у вези с маркетингом, нетнографски приступ је изузетно користан и у другим областима, укључујући и науку о музици (Perkins 2010; Veblen and Kruse 2017), а нуди и свеже могућности интердисциплинарних повезивања маркетинга и (етно)музикологије. Разуме се, нетнографија је нашла своје значајно место и у етнолошким и антрополошким истраживањима (Vlagojević 2011).

Треба, међутим, нагласити значајну разлику: у оквиру маркетиншких истраживања, широко су анализирана понашања корисника и њихове реакције на садржај на интернету, при чему остају истраживања која су повезана са музичким садржајем. Број студија посвећених анализи корисничких коментара у вези са музиком на Јутјуб платформи, чак и у глобалним оквирима, готово је занемарљив, што делује изненађујуће данас, када се новија истраживања музике све више окрећу ка слушаоцима. Интердисциплинарни приступ музици, осим фокусираности на дело, репертоар, композитора, извођаче, комуникацију и процесе интерпретације, у последњих двадесетак година, све чешће обухвата и публику/кориснике: њихова очекивања, претходна искуства, музичка интересовања, мишљења о делима, извођењима, мотиве, квалитет доживљаја, расположење, концентрацију итд. (Burland, Pitts, and Pitts 2016). Управо у том пресеку – нетнографског приступа и оријентације ка истраживању публике/корисника – налази се и овај рад. Његова додатна специфичност односи се и на укључивање српске музичке баштине у тематски фокус, што, до сада, није било практиковано у великом броју радова. Претходна истраживања обухватила су, примера ради, статус турбо-фолка и етничитета у вези са перцепцијом корисника Јутјуб платформе (Влагојевић 2012).

У овом раду, применићемо следећи приступ: у две студије случаја, једну посвећену српској богослужбеној, а другу – традиционалној музици, приказаћемо могућности нетнографског приступа истраживању корисника Јутјуб платформе. Избор религиозне музике био је подстакнут, између осталог, и чињеницом да је, у онлајн заједницама, религија као тема један од најчешћих подстицаја дискусија и коментарисања, неретко „набијених” емоцијама. Интересантно је размотрити на који се начин разматрања религиозне музике, емоција и неких других тема преплићу у овом случају. Други изабрани пример, традиционална песма која се повезује са простором околине Бујановца (јужна Србија) и Косовског Поморавља, такође је подстакао бројне и разноврсне коментаре корисника Јутјуб платформе.

Приступ класификацији коментара корисника Јутјуб снимака посвећених српској музичкој баштини темељи се на класификационој шеми за анализу садржаја коментара видео садржаја на Јутјуб платформи, коју су дефинисали Меден, Рутвен и Мекменем (Madden, Ruthven, and McMenemy 2013). Њихова систематизација обухвата десет ширих класа и 58 категорија, а постављена је као својеврсна „мрежа”, тј. као иницијална структура, која се може, по потреби,

проширивати и прилагођавати контексту у којем се користи. Они су издвојили следеће групе: 1) информације (захтев, поређење, додатне информације о садржају/контексту видео-снимка и др.), 2) савети (захтев, у којем се траже идеје или помоћ, давање савета, препорука другог видео-снимка), 3) утисци (веома кратки коментари, у којима може доминирати општи, позитиван или негативан тон), 4) мишљење (захтев, увреда, комплимент, критика, спекулација и др.), 5) одговор (слагање, потврда, неслагање и др.), 6) изражавање осећања (опште, позитивно, негативно), 7) општа конверзација (поздрави, захваљивање, шале, извињење, анегдоте, планови и др.), 8) процеси на сајту (постављање видео-снимака, указивање на садржај будућег видео-снимка, захтев за постављање другог видео-снимка, коментари о гледању видео-снимка итд.), 9) опис видео-садржаја (резиме и др.) и 10) други коментари (спем, обрисани коментари, понављање, бесмислене речи и слогови и сл.) (Madden, Ruthven, and McMenemy 2013).

Литургија Св. Јована Златоустог Стевана Стојановића Мокрањца за мешовити хор

Као први пример за сагледавање могућности нетнографске анализе коментара корисника Јутјуб канала, одабрана је *Литургија Св. Јована Златоустог* Стевана Стојановића Мокрањца за мешовити хор. Ради се о једном од најзначајнијих богослужбених музичких остварења, не само у опусу овог композитора, већ и у целокупном корпусу српске вишегласне црквене музике. Компонована 1894. и 1895. године, *Литургију* је, први пут, извело Прво београдско певачко друштво, којим је дириговао сам композитор. Убрзо након издавања партитуре, уочена је „класична” лепота и вредност овог дела, које ни данас, готово 125 година након његовог настанка, не бледи (Perković Radak 2008).

Издвојени су и анализирани коментари три видео-снимка *Литургије Св. Јована Златоустог* Стевана Стојановића Мокрањца. Приликом избора видео-снимака примењена су два критеријума: 1) да се ради о видео-снимку целовитог циклуса, а не о низу краћих видео-снимака који се надовезују у деловима и 2) да се ради о снимцима који се, применом Јутјуб филтера „према броју прегледа”, налазе на једном од прва три места.

На тај начин, издвојена су следећа три снимка. Први по броју приказа је видео под називом „Стеван Ст. Мокрањац – *Литургија*

Св. Јована Златоустог¹, у извођењу Хора Радио-телевизије Београд из 1982. Дириговао је Младен Јагушт, а солиста је био Владо Микић. Снимак је, на Јутјуб, постављен преко канала *Serbian Composers*. Видео је доступан од 17. 10. 2012, а 11. децембра 2019. године, имао је 147.022 приказа, 967 свиђања, 35 несвиђања и 50 коментара.

Видео-снимак под називом „Хор Обилић – Изводи из Литургије Светога Јована Златоустог – С. Стојановић Мокрањац”², постављен 1. новембра 2012, други је по броју прегледа (39.106 приказа 11. децембра 2019. године). Реч је о снимку концерта одржаног у оквиру манифестације Мокрањчеви дани, у Цркви Свете Тројице у Неготину. Академским хором „Обилић“ Академског културно-уметничког друштва (АКУД) „Бранко Крсмановић“ дириговала је Даринка Матић Маровић, а солисти су били Радивоје Симић, тенор и Дарко Манић, бас. Видео је постављен преко канала *Choir Obilic* и имао је 218 свиђања, 8 несвиђања и 15 коментара.

Најновији и трећи по броју прегледа је видео „Мокрањац – Литургија Св. Ивана Златоустог”³, објављен преко канала *Art Of Sound And Vision*. Реч је о снимку концерта посвећеног осамдесетој „обљетници живота маистра Владимира Крањчевића”, одржаног 26. фебруара 2017. године, у Базилици Пресветог Срца Исусова у Загребу. Дириговао је Владимир Крањчевић, солиста је био Мирослав Живковић, баритон. Хорски ансамбл „Горанов-ци” окупио је некадашње чланове Академског хора „Иван Горан Ковачић”, првенствено из времена док је хором дириговао Владимир Крањчевић (од 1974. до 1987). Судећи по коментарима на друштвеним мрежама, управо су се чланови ансамбла определили за интерпретацију *Литургије* Стевана Стојановића Мокрањца.⁴ До 11. децембра 2019. године, овај видео је имао 6.241 приказ, 17 коментара, 85 свиђања и 3 несвиђања.

Највећи број коментара је дат на српском језику, мада има и оних на енглеском (3), италијанском (1), португалском (1) и руском језику (1 коментар). Сходно систематизацији коју су направили Меден и сарадници, заступљене су следеће категорије коментара: информације, утисци, мишљења, одговори и изражавање емоција. Чак 5 категорија (савети, општа конверзација, просеци на сајту, опис видео садржаја и други коментари) није присутно у коментарима три одабрана видеа.

1 <https://www.youtube.com/watch?v=geLihdKCctQ&t=92s>

2 <https://www.youtube.com/watch?v=60qa-8Jyzl0&t=23s>

3 <https://www.youtube.com/watch?v=gHQyisxU7Ec>

4 <https://www.facebook.com/events/bazilika-srca-isusova/goranovci-i-maestro-v-kranj%C4%8Ddevi%C4%87-st-st-mokranjac-liturgija/561296920744579/>

Највећи број коментара (30 од 83, тј. 36%) припада категорији одговора. Нарочито су бројни одговори на критике, претежно социјалне, верске или политичке природе, што не изненађује, посебно када се има у виду трећи одабрани пример, у вези са којим су расправе на националној основи очекиване. По правилу, критички коментари су подстакли укључивање корисника у дискусију и имају највише одговора. Примера ради, у вези са видеом хора „Горановци”, може се прочитати следећи провокативан став: „Нисам знао да браћа Хрвати изводе Српско Православно Црквено Појање, или је диригент можда Србин?”⁵ На реплику корисника који је поставио видео, да се цитирани коментар не тиче извођења, иницијатор дискусије износи следећи став: „Нема потребе коментарисати извођење, дођите у Београд да чујете како се ово пева, знам барем један хор који боље пева ово, а да притом није оволико бројан, посто готово сваки хор пева Мокрањчеву литургију. Ова служба се може разумети само у Цркви где је и настала уосталом ваш цењени маестро је код професора Војислава Илића и научио о овој служби. Распитајте се ко је Војислав Илић, а био је свршени богослов Српске Православне Богословије у Сремским Карловцима, где су ове песме неговане вековима. Да би се нешто отпевало потребно је осећати, а чује се да певачи који су извршни професионалци нису боравили на Литургији и тамо певали ово велико дело којим се слави Бог”. Не улазећи у дубљу анализу ове дискусије, премда је тема провокативна, констатујемо да она сасвим добро илуструје на који начин се савремени медији, музика, религија и политика међусобно преплићу.

Следећи по заступљености (25 од 83, тј. 30%) су коментари у којима се исказују мишљења корисника. У њима се, сходно дефиницији коју су дали Меден и сарадници, далеко јасније артикулише предмет коментарисања: солиста, диригент, композиција, поједини став, одређени део снимка и сл. Коментари са мишљењима разликују се од утисака по томе „што су дужи, претежно представљају комплетне реченице и обично садрже неко образложење или оправдање перспективе коју нуди коментатор” (Madden, Ruthven, and McMenemy 2013). Занимљиво, многи од коментара у овој категорији религиозне су природе, попут оних у којима се цитира мало славословље „Слава Оцу и Сину и Светоме Духу и сада и увек и у векове векова. Амин” или молитвене формуле као што су „Слава Господу”, „Христос се јави”, библијски цитат „Свјат, свјат, свјат Бог Господ Саваот”. Религиозно оријентисани коментари понекад

5 Приликом цитирања коментара, задржана је оригинална ортографија, а једино је измењено писмо, уколико је то било потребно.

се односе и на верско, па и мистично искуство: „Божанствена литургија Мокрањца! Богом дан за стварање ове свете музике, где је произносе Господу анђеоски гласови!“. Корисници указују и на трансцендентну или узвишену природу музичког дела Стевана Стојановића Мокрањца, како из естетичке, тако и из естетске визуре, коју доводе у везу са истинским религиозним доживљајем: „Опуштено радосно узвишено осећање при слушању ове дивне божанске музике. Хвала Теби Боже“. Наводимо још један сродан коментар: „Најлепше! Ја нисам никакав посебни верник али кад сам слушао ову литургију пре двадесет година као дете, рекао сам на крају да ће се ово овако певати код Бога на небесима“.

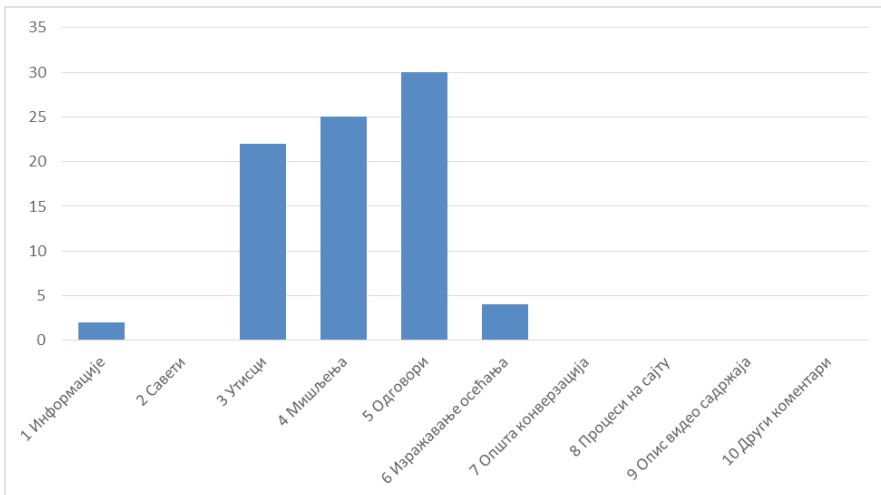
У вези са неким коментарима стиче се утисак да њихови аутори не праве разлику између дигиталног објекта – видео-снимка богослужбене музике – музике намењене богослужењу и религиозног чина. О томе можда најречитије сведочи следећи запис: „Заиста тужно када пустите ову литургију недељом пре подне и кренете да се молите колико пута се рекламирају разне ствари“. Дакле, пуштање музике са Јутјуб канала нека је врста подстрека или „позадине“ за приватну молитву недељом пре подне, у време када се у православним храмовима служи литургија. Међутим, ово духовно обраћање Богу или вишим силама, чини се, започиње емитовањем видео-снимка, па корисник изражава незадовољство због прекида видеа рекламним материјалима. На својеврстан начин, долази до замагљивања граница између „светог“ и „профаног“, тако карактеристичног за савремено доба и популарну културу. Наведена ситуација посве резонира са улогом коју религиозна музика има у изградњи културног идентитета и стварању осећаја припадности и заједништва (Perković and Mandić 2019).

Мишљења корисника обухватају и ставове о делу. Истиче се „изузетна дивна музика изврсног инспирисаног композитора“, као и да је *Литургија* „трансцендентна и епска“ (коментари на енглеском језику). Ту су и коментари о интерпретацији: „Перфектно изведено, мислио сам да је маестро Крањчевић мало убрзао на почетку, међутим већ од Свјати Боже, преко Херувимске песме као и Достојно и праведно јест, одличан темпо овог хора, баритон такође врло добар, браво за све поготово диригента...“ или „Слушао сам многе хорова на светим литургијама али ово извођење је непоновљиво. Јасно гласно понављам непоновљиво“. Нису реткост ни аксиолошки обојени коментари чији се аутори осврћу на дело, интерпретацију, солисте, као што читамо у тексту који следи: „обожавам овај видео снимак. Прво што од свег срца волим нашу вјеру Православну, друго

што је Литургија прелијепо искомпонована од стране Мокрањца, затим предивно изведена од стране Хора РТС-а и његовог тадашњег диригента Младена Јагушта и треће што је солиста отац Владо из мог родног града Бијељине тј. из села Велика Обарска”.

Нешто је мање коментара који припадају категорији утисака: 22, тј. 27%. То су кратки коментари, понекад у форми једне до две речи, а не комплетне реченице. Срећу се и емотикони. Утисци су следећи: „Предивно”, „Чиста лепота”, „Браво”, „Најбоља музика”, „Фантастично”, „Импресивно”, „Савршено”, „Прелепо”, „Глубоко, спокојно и оченьпрекрасно!”; на основу њих не може се донети закључак односе ли се на дело или интерпретацију. Занимљиво је да је број коментара у којима се исказују осећања и оних информативног карактера најмањи: 4, тј. 5% за исказивање емоција и 2, тј. 2% за питања и додатне информације.

Илустрација 1: Категорије коментара на три видео снимка Литургије Св. Јована Златоустог Стевана Стојановића Мокрањца на Јутјуб платформи

Саздаде се црни облак

На пољу традиционалне музике, за нетнографску анализу, издвојена је традиционална песма која се повезује с простором околине Бујановца (јужна Србија) и Косовског Поморавља. Ради се о примеру „Саздаде се црни облак“, чији се први нотни запис може пратити у етнокореолошкој литератури. Наиме, песму су објавили Љубица и Даница Јанковић, у збирци традиционалних плесова из

овог дела Косова и Метохије (Јанковић и Јанковић 1951). Након тога, забележили су је и Димитрије Големовић и Оливера Васић, при етномузиколошким и етнокореолошким истраживањима јужне Србије (Vasić i Golemović 1980). Поред своје изузетне виталности у народном усменом предању, песма је доживела и низ реинтерпретација различитих естрадних уметника, као и мање познатих извођача. Будући да, на интернету, постоји знатан број постављених интерпретација наведеног примера, у овом случају су изабрана три видео-снимка која представљају целовита извођења, која су, при меном Јутјуб филтера „према броју прегледа“, најгледанија.

Према бројности заинтересоване интернет публике, први снимак је у извођењу глумца Милана Васића и начињен је у оквиру емисије „Шљивик“, емитоване на другом програму РТС-а. Видео је постављен преко канала *vajkozetun* и доступан је од 7. марта 2015, а 11. децембра 2019. године, имао је 331.636 приказа, од тога 15.000 свиђања, 54 несвиђања и 153 коментара.

Занимљиво је да и друго извођење песме потиче од истог певача – глумца Милана Васића, који ју је интерпретирао у приватном простору, у Призренској богословији, октобра 2016. године. Наиме, након што су глумци Народног позоришта одиграли Нушићеву представу „Народни посланик“, ученици Богословије су им захвалили певајући неколико народних песама. Очито дирнут овим срдчним пријемом, Милан Васић је „одговорио“ песмом „Саздаде се црни облак“, уз пратњу гитаре и ученика Богословије који свирају хармонику и тарабуку. Снимак је начињен мобилним телефоном и обухвата све детаље приватног простора и живог извођења. Видео је доступан преко канала *Dejan Ristic*, од 17. октобра 2016, а 11. децембра 2019. године, имао је 186.172 приказа, као и 11.000 свиђања, 22 несвиђања и 61 коментар. За овај снимак би се могло рећи да је „самостално генерисан“, јер не представља ауторски садржај (Oliveira 2010, 3).

На трећем месту по броју прегледа, налази се интерпретација Срђана Китановића-Киће, која је остварена у оквиру Првог фестивала старосрпске песме Косова и Метохије, у Приштини 1997. године. Овај фестивал је покренут ради очувања традиционалног певања на Косову и Метохији и, у наведеном случају, извођача прати оркестар РТВ Приштине, под управом Славка Стефановића (Ranković i Zakić, 2019). Снимак је пласиран преко канала *The VisionGracanica* и доступан је од 29. марта 2011. године. Током истраживања, забележено је да назначени видео има 63.893 прегледа, 204 свиђања, 6 несвиђања и 28 коментара.

Највећи број коментара је на српском језику, а само три су на енглеском, који потичу од истог корисника из Турске. Очито је да се овом кориснику допала мелодијска страна песме и да садржај није разумео, будући да текст говори о протеривању Турака из јужне Србије. Он је одушевљен песмом оставио коментар: „That song is is more than perfect, respect from Turkey!“. Укупно 242 запажања, која су заступљена у сва три видеа, може се сврстати у неколико категорија (према бројности) које је Маден предложила у својој студији (Madden, Ruthven, and McMenemy 2013): мишљење, одговор, изражавање осећања, информације, утисци и општи коментари. Међутим, ниједно запажање се не може сврстати у следеће четири групе: савети, процеси на сајту, опис видео садржаја и други коментари.

Најбројније коментаре чине мишљења (92 од 242, тј. 38,02%), у оквиру којих су већином заступљени комплименти који се односе на само извођење и на интерпретаторе. То се запажа на основу изјава као што су: „Браво мајсторе, певање из душе“; „Милан Васић је мултиталентован млади уметник и подржимо га да се његов музички таленат овековечи за будућа поколења. Анђеоски глас треба да буде запамћен. Честитам Милане, сузе саме навиру од лепоте која зрачи из сваког тона. Хвала“; „Када Бог некога обдари тај неко мора да буде захвалан Богу. Одлично пева. Браво!“; „Прелепо Кићо. Осети се јака емоција у гласу. Браво!“; „Свака част краљине него овај гитариста луд ко струја хахах!“; „Чова је доказ да су наши глумци бре ванземаљци. Кидај“. Као потенцијална критика могу се схватити само два коментара: „Море, пусти глас, што си стего!“ и „Сваки час сам очекивао да ће почети да репује“. У неколико изјава, ишчитава се и похвала и критика: „Дечко на тимпанима држи добар ритам. Гитариста се мало погубио са ритмом ал` Милан то све вади кестење из вруће ватре“; „Браво за глас, али фале опанци“; и „Одлична изведба сјајног Васића. Међутим, погрешан текст. Песма говори о ослобођењу Старе Србије а не о ‘освајању’ Срба ‘турских’ крајева“. Поред тога, у једном од коментара се, поред комплимента, налази и поздрав: „Свака част мој фаворите глумац и легенда као и, ево, добар певач. Срдачан поздрав Милане из Канаде!“ Наведени коментари сведоче о томе да се поједине категорије које Маден издваја могу међусобно комбиновати. У оквиру групе „напомена посетилаца канала“, која је означена као одговор (76 од 242, тј. 31,40%), углавном се потенцира коментарисање које се односи на порекло песме, што представља реакцију на постављени опис садржаја: „Песма није Косовска, нити из Косовског Поморавља, него је

из Бујановачког краја, јер се помиње место Билача поред Бујановца и из Пчињског краја. У Билачи је живео Дели Агуш ага. Турчин који је био велики разбојник, силеџија, пуштахија и чинио је страшна злодела по пчињском крају. Песма говори о ослобађању целог тог краја од Турака и о њиховом протеривању одатле, конкретно протеривању самог Дели-Агуш аге. Ово су ортодоксне историјске чињенице и права истина о овој песми и престаните да полемишете и расправљате се о томе. И не каже се „саздаде се“ неко ЗАДАДЕ СЕ ЦРНИ ОБЛАК. И генерално има страшних, бесмислених па и глупих грешака у тексту који се пева у овој и сличним варијантама ове песме“.

Поред наведених одговора, у коментарима видео-снимка, може се запазити и значајан број политичких порука, које су подстакнуте садржајем видеа: „Догодине у Призрену! Учите дјецу и унучке! Од Куманова до Мркоњић Града – од Суботице до Улциња! Догодине у Призрену!“ Будући да, у два случаја, наилазимо на истог интерпретатора – популарног глумца, негативних коментара готово да нема. Међутим, у оквиру реакција, постоји и порука – критика малобројним гледаоцима који су дислајковали видео: „Ко је ставио дислајк, прст му се осушио!“.

Један део коментара (33 од 242, тј. 13,64%) изражава позитивна осећања: „Кадгод слушам плачем, све је савршено“; „Сећам се као младић ова песма је добро позната на југ Пчињски крај. Кад крне музика сви на ноге и руке увис цумле“; „Свака вам част како сте ово извели сузе су ми пошле, али сте ми улепшали дан. Слава Богу што нам је подарио вас. Живела Србија“; „Више се не питам постоји ли душа“. Овакве и сличне изјаве представљају емотивну реакцију публике, која је, једним делом, повезана и са пореклом песме и идентификацијом са простором Косова и Метохије као српским Јерусалимом.

Информације које се налазе у писаним изјавама посетилаца назначених канала (30 од 242, тј. 12,4%) односе се на изношење додатних података о извођачу, посебно испод снимка глумца Милана Васића: „Милан Васић је родом са Косова, тачније из Косовске Каменице, ту је његов отац имао стан који је добио од државе. Отац му је родом из Великог Ропотова код Кос. Каменице. Село Биљача које спомиње се налази у Ђиљансковитинском крају на Космету. Коментар написао Срђан“.

Поједини коментари описују географско подручје у коме се песма изводи: „Многе песме су настале у то време кад су Турци подели свој крај. Има једна која се ретко изводи што Пљинче гори

бабо а што Пчиња хучи“; „Биљача је село поред Прешева, Пчињски округ. У песми је опеван истинити догађај“; итд. Неколико напомена односи се на друга извођења и упућивање на њих: „Извор је песму снимиио 2004, а Чеда 2008. а ова песма је са фестивала из 1997. у Приштини. Поздрав и свако добро“.

У жељи да се укаже на „правилну“ интерпретацију песме, анализирају се други снимци и оцењује се њихов квалитет: „Не постоји баш оригинална верзија ове песме можда је Чедина најближа. Извор је снимиио једну ширу и дужу варијанту. Али варијанте као што је снимиила Милица Милисављевић Дугалић треба забранити страшно скрнављење. У banekace@gmail.com је мој мејл, па можемо да разменимо бројеве и да се чујемо да се не би овако дописивали. Много поздрава из Врања!“. Занимљиво је да је последњи коментар оставио изузетно познат интерпретатор врањанских градских песама Бранислав Стошић (познат као Бане Каце), који се изузетно активно укључио у дискусију у вези са актуелном песмом.

Кратки и сажети утисци нису бројни (укупно 10 од 242, тј. 4,13%) и исказани су у кратким изразима: „Прелепо“, „Уникат“, „Лепо одрађено“, „Дивно“, „Легенда“, „Тако је Србине!“ итд. Поред тога, у групи општих коментара, налази се само једна изјава (1 од 242, тј. 0,41%) која, на индиректан начин, има везе са снимком, јер говори о статусу глумаца у Србији: „Браво да се поправи положај и достојанство наших глумаца који поред глумачког и музичког талента имају и драмску академију да наши глумци не рекламирају стране банке а са богатије кинематографије да се појављују серије са милијардерима фотомоделима приученим глумцима без талента“.

Анализирајући интернет заједницу која прати три најгледанија видеа песме „Саздаде се црни облак“, запажа се да је повезује интензивно и смислено укључивање у разматрање понуђеног садржаја (Kozinets 2010). Поред љубитеља музике, своје мишљење изнели су и истакнути певачи народних песама из јужне Србије. Будући да сама природа медија ствара ограничења, не треба пренебрегнути ни његове широке могућности (Kozinets 2010, 68), посебно на пољу популарисања српске традиционалне музике. На основу коментара који се односе на саме извођаче, „јасно је да се њихове вокалне интерпретације углавном нису разликовале од наслеђених образаца“ (Ranković i Zakić 2019, 156), што је поговало идентификацији дела корисника са понуђеним садржајем. То се посебно огледа у великом делу изјава у којима се препознаје национална хомогенизација, чиме се потенцира важна улога музике као индексичког знака социјалног идентитета (Rice 2007).

Закључак

Нетнографија је методологија која обухвата различите методе и аналитичке приступе, који се могу применити у процени реакција корисника на садржај постављен на различитим друштвеним медијима. Ове реакције могу бити једноставни симболи или кратке формулације којима се изражава свиђање, односно несвиђање, преко различитих коментара у којима могу бити изражена мишљења, савети, па и увреде, до обимних дискусија прожетих емоционалним доживљајима. У овој студији, приказана је нетнографија музичког садржаја из области српске музичке баштине. Према сазнањима аутора, ово је прва оваква студија спроведена на простору Републике Србије и, као таква, представља својеврстан научни допринос. Такође, ова студија може помоћи у разумевању методологије и могућности примене нетнографије у анализама реакција корисника на различите форме музичког садржаја на интернету.

Нетнографија корисника Јутјуб платформе показује да већина реакција на дела из српске музичке баштине представља мишљења, осећања и утиске корисника, као различите одговоре на снимак, док је мањи део реакција усмерен на пружање различитих информација, као и општу конверзацију. При томе, реакције су већином позитивне и похвалне, мада су присутне и оне негативне, али у значајно мањем обиму. Поред тога, има и реакција обојених националним и религиозним ставовима, али то не чуди, с обзиром на тематику дела, која су предмет ове студије.

Литература:

Blagojević, Gordana. 2011. Internet u savremenim etnološkim i antropološkim istraživanjima. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 134 (1): 17-27.

Blagojević, Gordana. 2012. Turbo-Folk and Ethnicity in the Mirror of the Perception of the Youtube Users. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 60 (2): 155-170.

Burgess, Jean and Joshua Green. 2013. *YouTube: Online Video and Participatory Culture*. Hoboken: John Wiley & Sons.

Burland, Karen, Stephanie Pitts, and Stephanie Pitts. 2016. *Coughing and Clapping: Investigating Audience Experience*. Abingdon: Routledge.

Downie, J. Stephen. 2003. Music Information Retrieval. *Annual Review of Information Science and Technology* 37 (1): 295-340.

Edmond, Maura. 2014. Here We Go Again: Music Videos after YouTube. *Television & New Media* 15 (4): 305-320.

Gannes, Liz. 2009. "YouTube Changes Everything: The Online Video Revolution". In *Television Goes Digital*, ed. Darcy Gerbarg, 147-155. New York, NY: Springer.

Janković, Danica i Ljubica Janković. 1951. *Narodne igre*, knj. VI. Beograd: Prosveta.

Kozinets, Robert. 2009. *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.

Madden, Amy, Ian Ruthven, and David McMenemy. 2013. A Classification Scheme for Content Analyses of YouTube Video Comments. *Journal of Documentation* 69 (5): 693-714.

Mediji – YouTube. 2019. Accessed December 02. <https://www.youtube.com/intl/sr/about/press/>.

Mjos, Ole J. 2013. *Music, Social Media and Global Mobility: MySpace, Facebook, YouTube*. Abingdon: Routledge.

Perkins, Alicia. 2010. *Identification in Popular Music: A Netnographic Exploration of Online Fan Communities*. Australian and New Zealand Marketing Academy (ANZMAC). <https://ogma.newcastle.edu.au/vital/access/manager/Repository/uon:11714>.

Perković Radak, Ivana. 2008. *Od anđeoskog pojanja do horske umetnosti: srpska horska crkvena muzika u periodu romantizma (do 1914. godine)*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.

Perković, Ivana and Biljana Mandić. 2019. "The Believing-Belonging Paradigm: Music, Education, and Religion in Contemporary Serbia". In *Music, Education, and Religion: Intersections and Entanglements*, eds. Alexis Anja Kallio, Philip Alperson and Heidi Westerlund, 99-110. Bloomington: Indiana University.

Ranković, Sanja i Mirjana Zakić. 2019. *Srpsko pevačko nasleđe centralnog dela Kosova i Metohije*. Novi Sad: Matica srpska.

Rice, Timothy. 2007. Reflections on Music and Identity in Ethnomusicology *Musicology* 7: 17-37.

Schneider, Christopher J. 2016. "Music Videos on YouTube: Exploring Participatory Culture on Social Media". In *Symbolic Interactionist Takes on Music*, eds. Joseph Kotarba and Christopher Schneider, 97-117. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.

Sease, Robin and David W. McDonald. 2009. "Musical Fingerprints: Collaboration around Home Media Collections". In *Proceedings of the ACM 2009 International Conference on Supporting Group Work*, eds. Stephanie Teasley, Erling Havn et al., 331-340. Sanibel Island, Florida, USA: Association for Computing Machinery.

Thelwall, Mike, Pardeep Sud, and Farida Vis. 2012. Commenting on YouTube Videos: From Guatemalan Rock to El Big Bang. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 63 (3): 616-629.

Veblen, Kari K. and Nathan B. Kruse. 2017. "Researching Virtual Music Worlds". In *The Routledge Companion to Music, Technology, and Education*, eds. Andrew King, Evangelos Himonides, and S. Alex Ruthmann, 291-300. New York: Routledge.

Vasić, Olivera i Dimitrije Golemović. 1980. *Narodne pesme i igre u okolini Bujanovca*. Beograd: Etnografski institut SANU.

Yu, Hui and Sary Schroeder. 2018. Distribution and Popularity Patterns of Chinese Music on YouTube: A Case Study of Local Music's Representation on a Global Internet Platform. *Journal of New Music Research* 47 (1): 68-77.

Ivana Perковић
Sanja Ranković
Marija Jović

Possibilities of Netnographic Research of YouTube Users Interested in Serbian Musical Heritage

Netnography is research methodology that embraces a variety of methods and analytical approaches, which can be applied in evaluating users' reactions to content posted on different social media. These reactions can be simple symbols, or short formulations expressing liking or disliking through various comments. Marketing research has broadly analyzed user behaviors and their reactions to content on the Internet, with no research related to music content. However, the number of studies devoted to analyzing user comments about music on the YouTube platform, even globally, is almost negligible, which is surprising today as recent music research is increasingly turning to listeners.

In this study, netnography of YouTube users interested in music, more particularly, Serbian musical heritage, is presented. To the best of our knowledge, this is the first study to examine this topic in an interdisciplinary manner, combining marketing and (ethno)musicological methods and research paradigms. Also, this study offers some new insights into possibilities of applying netnography in analyzing user reactions to various forms of music content on the Internet.

Two music examples representing Serbian musical heritage were selected and analyzed as short "case studies": one dedicated to Serbian Orthodox worship and the other related to the traditional music. These examples are: *Liturgy of Saint John Chrysostom* composed by Stevan Stojanović Mokranjac, and traditional song from the area of southern Serbia "Sazdade se crni oblak" ("Dark clouds have gathered"). The choice of liturgical music was motivated by the fact that religion, as a topic, is one of the most common stimuli for discussions and commenting in online communities, and these discussions are often emotionally charged. It is interesting to consider how different reflections on religious music, emotions and other topics are intertwined in this case. The other chosen example, a traditional song related to the area surrounding Bujanovac (southern Serbia) and Kosovo Pomoravlje, also prompted numerous and varied comments from users of the YouTube platform.

Netnography of users of the YouTube platform shows that most reactions to selected "sample" of the Serbian music heritage represent the

opinions, feelings and impressions of users, as different responses to the recording, while a smaller part of the reactions is directed to providing different information as well as general conversation. Users reactions are mostly positive and commendable, although there are also negative ones, but to a much lesser extent. In addition, there are reactions colored by national and religious views, which does not come as a surprise, given the subject matter of the selected YouTube videos.

Key words: netnography, YouTube, Serbian music heritage, analysis of users' comments, classification of comments, *Liturgy* by Stevan Stojanović Mokranjac, traditional song *Sazdade se crni oblak* ("Dark clouds have gathered").